

Matija Vlačić Ilirik [III], zbornik radova s Trećeg međunarodnog znanstvenog skupa *Matija Vlačić Ilirik*, Labin, 22. – 24. travnja 2010., ur. Marina Miladinov, Labin: Grad Labin, 2012., 422 str.

Dvije godine nakon njegova održavanja i četiri godine nakon objavljivanja zbornika s prethodnoga skupa, iz tiska je 2012. izišao i zbornik radova s trećega skupa posvećenoga slavnom labinskom učenjaku i teologu Matiji Vlačiću Iliriku. Već treći održan skup međunarodnoga karaktera dovoljno govori o tome kako je Ilirik bio i ostao intrigantna i inspirativna osoba ne samo povjesničarima istarskoga podneblja nego i znatno šire. Taj geografski širok interes je, doduše, razumljiv s obzirom na činjenicu da je luteranstvo sve samo ne lokalnoga karaktera. A kako se bliži i 500. obljetnica rođenja ovoga velikana (1520.), za 2020. je najavljen i četvrti znanstveni skup.

Zbornik je uredila Marina Miladinov, a koncipiran je tako da nalikuje zbornicima s prethodnih skupova i da su članci grupirani slijedom tematske bliskosti, a ne redosljedom izlaganja na skupu. Sadrži predgovor urednice, popis kratica, 21 članak (od kojih je po sedam na hrvatskom i njemačkom jeziku, šest na engleskom i jedan na talijanskom jeziku) te na koncu kazalo.

U predgovoru se (6-16) urednica osvrće na neobične okolnosti u kojima je organiziran ovaj međunarodni skup u travnju 2010., a riječ je o erupciji islandskoga vulkana Eyjafjallajökull, koja je prilično omela europski zračni promet, ali je unatoč otegotnim okolnostima bio velik odaziv autora i kvaliteta članaka, osobito u usporedbi s prethodnim skupom posvećenom Iliriku, koji je izazvao „gorčinu zbog pomanjkanja interesa domaćih znanstvenika“. U nastavku se osvrće na publicističke aktivnosti vezane uz Vlačića u prethodne četiri godine, među kojima treba istaknuti hrvatski prijevod Vlačićeve biografije Olivera K. Olsona *Matija Vlačić i opstanak Lutherove reforme*, objavljene 2010. u izdanju Bogoslovnoga instituta u Zagrebu. Na koncu urednica ukratko predstavlja članke u zborniku. Treba napomenuti i da su neki radovi objavljeni iako njihovi autori osobno nisu sudjelovali na skupu, prvenstveno zbog navedenih okolnosti u kojima je održan.

Radove započinje članak Ivana Kordića s Instituta za filozofiju u Zagrebu „Vlačićeva teološka antropologija“ (20-47), u kojem autor analizira Vlačićevo djelo *Cljuč Svetoga pisma (Clavis Scripturae Sacrae)* i traktate iz zbornika *Rasprava o istočnom grijehu i slobodnoj volji između Matije Vlačića Ilirika i Viktorina Strigela (Disputatio de originali peccato et libero arbitrio*

inter Mathiam Flacium Illyricum et Victorinum Strigelium). Kordić razmatra Vlačićevu ideju o čovjeku kao Božjem biću koje je u osnovi bilo dobro, ali je istočnim grijehom postalo zlo, što je vrlo važna premisa u reformatorskome djelovanju. Također, rabeći skolastičku terminologiju, Vlačić je ušao u filozofsko razglabanje o pitanju supstancije i akcidenta, što je prenio i na teološko polje. Autor zaključuje da je Vlačić u svojem radikalnom stavu da je čovjek nakon pada supstancijalno razoren često ostajao potpuno osamljen. Jure Zovko s Hrvatskih studija u članku „Aktualnost Vlačićeve teorije interpretacije“ (48-56) također analizira Vlačićev *Clavis*, ali s obzirom na hermeneutički pristup tekstu. Zoltán Rokay s Pázmány Péter Katolikus Egyetema iz Budimpešte u radu „Die Methoden in der Clavis von Flacius“ („Metode u Vlačićevom *Ključu*“, 58-71) iznosi kako Vlačić nije samo rabio razne teološke metode, nego ih je usputno i pojašnjavao. Tri su osnovne: *methodus synthetica* (sastavba), *methodus analytica* (razludžba) i *definitia* (omeđenje), a kroz tekst se uspoređuju s metodološkim pristupima kod Galena, Aristotela i Melanchtona. Autor zaključuje da se Vlačića može smatrati tvorcem novovjekovne teološke metodologije.

Teza Roberta Kolba s Concordia Seminaryja iz St. Louisa (SAD) o dvostrukoj specifičnosti wittenberške egzegeze druge generacije luteranskih teologa iznesena je u članku „Matthias Flacius' Glossa Compendiaria: The Whittenberg Way of Egsegesis in Its Second Generation“ („*Glossa Compendiaria* Matije Vlačića: Wittenberška egzegetska metoda druge generacije“, 72-89). Ta dvostruka specifičnost očitovala se u usmjerenosti na izučavanje teksta u uvjerenju da kroz apostole i proroke progovara Bog, ali je bila i vezana uz kvalitetno propovijedanje. U članku Hansa Petera Großhansa s Evangelisch-theologische Fakultäta Sveučilišta u Münsteru „Flacius und das Wort Gottes. Die Auseinandersetzung mit Kaspar Schwenckfeld“ („Vlačić i Božja riječ. Spor s Kasparom Schwenckfeldom“, 90-104) prikazan je Vlačićev spor s Kasparom Schwenckfeldom koji se odvijao između 1551. i 1559., a u čijem je središtu bio spor oko odnosa Riječi i Duha, s obzirom na kršćanstvo, njegov nastanak i određenost, ali i samo tumačenje Svetoga pisma. Vlačić je bio stava kako treba odbaciti razliku između doslovnoga i duhovnoga smisla Svetoga pisma. Slične je stavove kasnije iznio i u svojem kapitalnom djelu *Ključ Svetoga pisma*, objavljenom 1567. u Strasbourgu. Članak Roberta J. Christmana s Luther Collegea u Decorahu (SAD) „»Wir sindt nichts den eytel sund«: The Impact of Flacius' Theology of Original

Sin on the German Territory of Mansfeld“ („»Wir sindt nichts den eytel sunde«. Utjecaj Vlačićeve teologije istočnoga grijeha na njemačkom teritoriju Mansfelda“, 106-121) govori o događaju na Novu godinu 1574., kada je 500 konjanika i pješaka napalo gradić Tal Mansfeld uništavajući tzv. leglo heretika, i to onih koji su zastupali Vlačićeve ideje o istočnome grijehu. Referat prati put i utjecaj Vlačićeve shvaćanja istočnoga grijeha na području Mansfelda. Autor smatra kako laičko stanovništvo Mansfelda nikada nije imalo pristup kasnijim Vlačičevim stavovima o istočnom grijehu, iznesenim u *Clavisu*, ali su ipak prihvatili dvije osnove Vlačićeve misli: prvo, da je čovjek bez Krista čisti grijeh i drugo da takav stav implicira nesuglasice u široj luteranskoj zajednici.

Douglas Grandon iz The Church of the Risen Christ u Denveru (SAD) u članku „Flacius and the Fathers: Cross-examing Justin and Irenaeus“ („Vlačić i crkveni oci: preispitivanje Justina i Ireneja“, 122-138) analizira drugo Vlačićevo kapitalno djelo *Katalog svjedoka istine* (*Catalogus testium veritatis*). U njemu Vlačić nabraja svjedoke koji bi podržali protestantizam XVI. st. protiv Rimokatoličke crkve – počevši od sv. Petra i apostolskih otaca pa do nekih svojih suvremenika. U središtu je autorova rada teza da je Vlačić bio uvjeren kako bi protestantske ideje bile prihvaćene od strane Krista i prvaka rane Crkve. Tek tri stoljeća nakon Krista Crkva, prema autoru, skreće s puta, zavedena sjemenom zablude koje je sama posijala. Ključni svjedoci na koje se Vlačić poziva su Justin Mučenik i Irenej Lionski, a koje je autor pokušao podvrći unakrsnom ispitivanju. Phillip Haberkern s University of Boston (SAD) u svome prilogu „Flacius' *Human Face* of Doctrine: Sacred History Between Prosopography and Dogmatics“ („Vlačićevo ljudsko lice nauka: sveta povijest između prozopografije i dogmatike“, 140-164) također priziva jednoga Vlačićevo svjedoka, ali ovoga puta tisućljeće mlađega Jana Husa, čije je tekstove (kojima je možda i sam Vlačić autor) 1558. objavio u dvosveščanoj zbirci *Historia i Monumenta*. U ovome je radu Vlačić pokazao svoju metodu povijesnoga proučavanja, što, prema autoru, baca novo svjetlo na Vlačićeve interpretacije kršćanske povijesti. Svojevrsni most između prethodna dva rada predstavlja članak Francesce Tasca Dirani iz talijanske Bergama „»Sicut et hoc tempore accidisse vidimus«. Il profilo biblico di Valdo di Lione nel *Catalogus testium veritatis* di Mattia Flacio Illirico“ („»Sicut et hoc tempore accidisse vidimus«. Biblijski profil Valda iz Lyona u *Katalogu svjedoka istine* Matije Vlačića Ilirika“, 166-182). U njemu auto-

rica prikazuje Vlačićev interes za Petra Valda iz Lyona, osobito za biblijski element u djelovanju utemeljitelja Valdenške crkve. Petar Vald bio je bogati lionski trgovac koji je u XII. st. odlučio sav svoj imetak razdijeliti siromasima i provesti ostatak života propovijedajući. Autorica zaključuje kako je Vald izvrsno poslužio Iliriku u pobijanju rimokatoličke teze *ante Lutherum*, kojom se tvrdilo da prije Luthera reformatori nemaju nikakvo utemeljenje niti apostolski slijed.

Na *Katalog*, ali i na treće Vlačićevo kapitalno djelo *Magdeburške centurije* (*Centuriae Magdeburgenses*) oslanja se i rad Vere von der Osten-Sacken iz njemačkoga Mainza s Leibniz-Institut für Europäische Geschichte „Die kleine Herde der 7000 – Die aufrechten Bekenner in M. Flacius’ Illyricus konzeptionellen Beiträgen zur Neuformulierung der Kirchengeschichtsschreibung aus protestantischer Sicht“ („Malo stado od 7000 ljudi – pravi ispovjedatelji u konceptualnim doprinosima M. Vlačića Ilirika novoj formulaciji crkvene povijesti s protestantskoga gledišta“, 184–212). U središtu rada je Vlačićevo suprotstavljanje rimokatoličkoj tezi o jednoj, izvornoj Crkvi, onoj u Rimu, tako da u Katalogu iznosi „malo stado“ od 7000 svjedoka istine koji su se suprotstavili Antikristu, čime simboliziraju stvarnu, progonjenu Crkvu. To malo stado biva koncept spominjan i u *Centurijama*. S toga njemačkog instituta dolazi i sljedeći autor, Henning P. Jürgens, a predstavio se radom „Der Konflikt zwischen Matthias Flacius und Philipp Melanchton in der Sicht des Johannes Cochläus: Die Schrift De Excusatione Philippi Melanthonis, Adversus clamores Flacij Illyrici“ („Sukob između Matije Vlačića i Filipa Melanchtona u očima Johannesesa Cochläusa: Spis *De Excusatione Philippi Melanthonis, Adversus clamores Flacij Illyrici*“, 214–238). Autor u radu analizira odnos Vlačića i Melanchtona o primjerenom stajalištu prema carskom interimu, i to kroz pogled Johannesesa Cochläusa. Riječ je, ističe se u zaključku, o vrijednom dokumentu koji ilustrira jedan razoran spor među ranim luteranima. Članak Olivera K. Olsona iz SAD-a „Flacius Debates the Fulda Jesuits“ („Vlačićeva debata protiv isusovaca iz Fulde“, 240–247) posvećen je slikovitom događaju iz Vlačićeva života koji svjedoči o njegovoj netaktičnosti i polemičkoj strasti. Ukratko, riječ je o debati s dvojicom isusovaca u Fuldi 1573., kada su ga ta dvojica, usred žestoke rasprave, napala i fizički, našto ih je Vlačić odrješito nazvao „žabama iz pakla“. Osim toga, Vlačić je u roku od dva sata napisao kritiku isusovačkoga katekizma, u kojoj se žestoko osvrnuo na cjelokupnu Rimo-

katoličku crkvu. Bit članka ukazuje na Vlačićev karakter i manjak smisla za diplomatsko djelovanje.

Slijedi rad Harald Bollbucka, zaposlenika Herzog August Bibliothek iz Wolfenbüttela u Donjoj Saskoj, „Die Magdeburger Zenturien – Entstehung und Arbeitstechnik eines kirchenhistorischen Unternehmens“ („*Magdeburške centurije* – nastanak i tehnika rada jednoga crkvenopovijesnog pothvata“, 248-278), kojim je autor ostvario značajan doprinos poznavanju metodologije i procesa rada na *Centurijama*. Ističe se kako je Vlačić u doba interima organizirao opsežnu proizvodnju pamfleta u sklopu „Božje kancelarije“ u Magdeburgu, u kojima se bavi središnjim sporovima onoga doba, osobito pitanjem je li mlada Luteranska crkva stvarni predstavnik istinskoga nauka. Kroz te sporove oblikovan je kontekst u kojem je Vlačić započeo rad na *Centurijama* kao prvoj sveobuhvatnoj povijesti Luteranske crkve. Autor kroz usporedbu *Centurija* i drugih djela napisanih u „Božjoj kancelariji“ ukazuje na razvoj filološke i povijesne kritike u tom djelu, uz osobit naglasak na metodologiji rada. Dainora Pociūtė s Vilniuskoga sveučilišta u Litvi u radu „Matthias Flacius and the Reformation in the Grand Duchy of Lithuania“ („Matija Vlačić i reformacija u Velikom vojvodstvu Litvi“, 280-292) opisuje Vlačićevu potporu Evangeličkoj crkvi u Litvi. On je, među ostalim zapadnim vođama reformacije, utjecao na osnivača te Crkve u Litvi, Mikołaja Radziwiłła „Crnog“ te mu je čak i posvetio svoj *Sacrae Historiae a Mundi exordio ad sua usque tempora deductae*, u kojem je objavljeno i Vlačićevo pismo „Crnom“. Još jedan uposlenik njemačkoga Leibniz-Institut für Europäische Geschichte iz Mainza, Luka Ilić, u članku „»Der heilige Mann und thewre held«. Flacius View of Luther“ („»Der heilige Mann und thewre held«. Vlačićevo videnje Luthera“, 294-314) iznosi Ilirikovu fascinaciju Lutherom koja je započela još u studentskim danima, a produbila se s vremenom provedenim sa starim Lutherom. Rad se bavi načinom na koji je Vlačić, kao jedan od najvažnijih evangeličkih teologa druge generacije, interpretirao Martina Luthera. Autor se, među ostalim, najviše služio Vlačićevim predgovorima Lutherovim djelima koja je objavljivao.

Domaći, labinski proučavatelj Matije Vlačića Tullio Vorano prikazao je člankom „Labin Vlačićeva doba u spisima notara Bartolomea Gervasija“ (316-333) Vlačićev istarski zavičaj u XVI. stoljeću razotkriven kroz analizu spisa labinskoga notara Gervasija. Rad se ne dotiče toliko samoga Vla-

čiča, iako se njegova obitelj u notarskim spisima nekoliko puta spominje i to kao Francovich, ali je zato riječ o vrijednom doprinosu poznavanju labinske povijesti XVI. stoljeća. Uslijedio je kratak prikaz labinskoga liječnika Lucijana Mohorovića „Matija Vlačić Ilirik Mladi: profesor philosophiae & logicae Aristotelis i profesor klasične medicine“ (334-342) o životu i djelu Matije Vlačića Ilirika Mladega, koji je također bio liječnik. Mohorović je pokušao dopuniti dosadašnje manjkave podatke o broju djela koja je Vlačićev sin objavio za života, navodeći im naslove – 17 njih – na kraju članka. Fanika Krajnc Vrečko iz Teološke knjižnice u Mariboru napisala je rad „Flacianer Mathias Klombner zwischen Kroaten und Slowenen des 16. Jahrhunderts“ („Vlačićevac Matija Klombner među Hrvatima i Slovencima XVI. stoljeća“, 344-354). U njemu predstavlja lik i djelo Matije Klombnera kojega se obično smatra organizacijskim vođom protestantizma u Sloveniji. Ipak, autorica priznaje kako je Klombner, unatoč golemu trudu uloženom u slovenske i hrvatske prijevode, i dalje ličnost nad kojom se nadvijaju brojni upitnici, prvenstveno zbog nedovoljne istraženosti među slovenskim znanstvenicima koji se bave protestantizmom.

Na kraju su zbornika objavljena tri osvrta. Prvi je onaj akademika Josipa Bratulića „Uloga kranjskih staleža u promicanju protestantizma u Sloveniji i Hrvatskoj“ (356-366) u kojem se osvrće na Vlačićevo doba i ističe potporu kranjskih staleža slovenskom protestantskom pokretu s Trubarom na čelu te nastojanja istarskih reformatora koji su bili uvjerenja da bi širenje luteranstva dovelo do prekida sukoba između muslimana i kršćana, a time i osmanske invazije na naše krajeve. Pretposljednji rad je autorstvo Olje Višković iz Narodnoga muzeja u Labinu „Labinski znanstveni skup o Vlačiću 1970. godine“ (368-377). Riječ je o referentnom osvrtu na labinski skup od prije nešto više od četiri desetljeća, koji sadrži detaljan pregled izlaganja s komentarom o popraćenosti skupa u medijima. Posljednji rad, također referentnoga karaktera, „Flaciana u knjižnici HAZU“ (378-410), djelo je Alojza Jembriha s Hrvatskih studija i Tamare Runjak iz Akademijine Zbirke starih i rijetkih knjiga. Oni su za ovaj Zbornik sustavno i iscrpno predstavili fond „Flaciana“, sastavljen od sedamdesetak knjiga iz XVI. i XVII. stoljeća. Zbirka dijelom potječe iz knjižnice Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. Riječ je, u svakom slučaju, o zanimljivom radu koji na jednom mjestu objedinjuje važne naslove posvećene Iliriku, što može biti itekako važno budućim proučavateljima ovoga iznimnoga istarskog reformatora.

Matija Vlačić Ilirik (Labin, 3. ožujka 1520. – Frankfurt na Majni, 11. ožujka 1575.), hrvatski protestantski teolog, povjesničar, filolog i crkveni povjesničar, autor *Ključa Svetoga pisma* kojim se potvrdio kao tvorac protestantske hermeneutike i kojim je postavio temelje protestantskom proučavanju Biblije te u kojem je ustvrdio da je „povijest temelj poučavanja“ (*historia est fundamentum doctrinae*), jedna je od najslavnijih hrvatskih povijesnih osoba, kojoj, teško se oteti dojmu, nije posvećen dovoljan prostor u hrvatskoj historiografiji, ali ni u povijesnim udžbenicima. Treći međunarodni znanstveni skup „Matija Vlačić Ilirik“, kao i pripadajući zbornik, pridonio je poboljšanju takvoga stanja, prvenstveno zbog kvalitete predstavljenih i objavljenih radova te zbog izrazito međunarodnoga karaktera. Zbog svega se toga s nestrpljenjem iščekuje okrugla obljetnica rođenja ovoga velikana, koja će, zasigurno, biti povod još jednom sadržajnom znanstvenom skupu i njegovu zborniku.

Mladen Majušević

Pićanska biskupija i Pićanština: zbornik radova međunarodnog znanstvenog skupa održanog 23. i 24. listopada 2008. godine,
gl. ur. Robert Matijašić, Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2012., 280 str.

Međunarodni znanstveni skup održan u Pićnu, Gračišću i Pazinu u listopadu 2008. okupio je 42 znanstvenika i stručnjaka. Oko polovica održanih izlaganja objavljena je poslije četiri godine u zborniku koji sadrži 23 priloga znanstvenoga i stručnoga karaktera, obogaćena slikovnim i tabelarnim priložima, pisana hrvatskim, talijanskim i slovenskim jezikom.

Nakon kratkoga predgovora koji potpisuju glavni urednik Robert Matijašić i izvršni urednik Elvis Orbanić, zbornik otvara rad Klare Buršić-Matijašić „Rana povijest na prostoru Pićanske biskupije“ (9–20). Autorica naglašava činjenicu da je prostor koji je obuhvaćala Pićanska biskupija bogat prapovijesnim nalazištima koja su većim dijelom samo topografski zabilježena. Iako pri obilasku Pićna danas nije moguće zamijetiti prapovijesne ostatke, ranu povijest mjesta odaju položaj, raspored objekata i komunikacija, kao i nalaz sjekire od zelenoga kamena. Rad zaključuje tvrdnja kako je prostor Pićanske biskupije slijedio tijekom istarske prapovijesti do rimskoga osvajanja.